

Rifes, quines, quintos, loteries i lluminetes

Jan Grau

El dineret de la sort

Per les diades de Nadal són tradicionals els jocs d'atzar per aconseguir premis dels més diversos i abunden especialment els de diners. Per aquestes dates sempre ha existit una mena de tolerància administrativa, i tots tenim el desig de tenir sort, d'aconseguir tenir el ronyó cobert i si més no, d'omplir una mica la butxaca. Ara com abans, tenim jocs amb diners tot l'any: loteria, números dels cecs anomenats de la ONCE, "Bono loto", Lotto 6/49, les "quinieles" de futbol, la primitiva, el Pica 3... fins i tot les màquines escurabutxaques.

Sempre s'han fet apostes amb diners de forma legal. El Joc de l'Oca, que té el seu antecedent en el Joc de l'Auca, inicialment era jugat amb diners. El joc, suposadament mal vist per les autoritats, sempre ha estat regulat, de fet se'l miren malament quan no hi poden sucra, llavors es tornen permissius dins d'un ordre, evidentment cobrant l'impost corresponent. Un exemple el trobem en el Llibre de Comptes del Mestre Racional de Terrassa, en el qual amb data de 3 de maig de 1644 consta que l'alcalde Terrassa Salvador March, reclamà els drets municipals a un jugador de l'auca. A les anotacions consta el següent : "*Item dit dia a rebut de un jugador de la aucha que jugava a la fira, quatre sous*".

Aquesta referència ens confirma, que no estava prohibit el joc d'atzar, en aquest cas en plena Fira de la Santa Creu, sinó que el joc estava perfectament regulat i l'autoritat municipal en cobrava l'impost pertinent.

Però anem als jocs de diners que es fan per Nadal. En aquestes dates les múltiples formes de joc acostumen a tenir una funció social i així ens trobem que ben sovint, al mateix temps que juguem, paguem un impost revolucionari de col·laboració per viatges fi de curs, restauracions de locals socials, activitats diverses, ingressos per entitats culturals i associacions de veïns...

Els premis

El premi més comú són els mateixos diners que aposten els jugadors, evidentment després de descomptar la part de l'organitzador, que pot oscil·lar entre les despeses estrictes o treure'n algun profit monetari. Aquest cas és comú en les rifes, les lluminetes, els quintos i les loteries. Quan el número premiat depèn d'un sorteig alié a l'organització, sempre hi ha la possibilitat que no l'hagi escollit ningú, i llavors ells diners, sovint, van a parar a mans de l'organitzador.

Quan qui ho organitza són parròquies o associacions, els premis són ben diversos: viatges a Port Aventura, pernills, televisors, DVD's, fins i tot un xai o un porc... En aquestes ocasions, s'intenta que el premi sigui la donació d'algun comerç col·laborador i la quantitat recollida serveix sencera per les obres de la teulada, pel viatge fi de curs o pel que sigui. Evidentment, hi ha premis que resulten més còmodes d'assumir, si ens toca l'animal viu, el principal problema és on el guardem i com ho farem per convertir-lo en carn.

El premi tradicional per excel·lència és la panera. El nom el dona el recipient fet de vímet, que esdevé una andròmina del tot inútil quan és buida. Les paneres tradicionalment eren això, paneres o cistells buits, que en passar per cases i comerços, tothom hi posava alguna cosa. Antigament que et toqués la panera significava poder fer bullir l'olla una colla de dies, ja que els productes amb què s'omplia potser era menys de requisit però tenien un sentit molt pràctic. És a dir, contra el pernil, els embotits, els torrons, les neules, les llaunes de conserva, el cava i els licors, a més de l'irònic paquet de bicarbonat, d'avui, hi podíem trobar antigament, paquets de llegums, conserves casolanes de tota mena, embotits, oli, vi, patates, xarops... fins i tot un sac de blat.

Les paneres són els típics obsequis d'empreses a clients, també és l'estrena o "aguinaldo" que es dona als treballadors, sigui en format panera o en els anomenats lots de Nadal. El continent acostuma a ser una capsa de cartró, amb dibuixos de gust dubtós i amb un contingut com el de la panera, que en funció del cost, varia en la quantitat o en que els productes són de marca "no t'hi fixis".

La llumineta

La llumineta, popularitzada al llarg de l'any per influència espanyola amb el nom de "*porra*". Quotidianament es tracta d'una "quiniela" casolana, cada vegada més comuna en llocs de treball, bars i penyes esportives, tot sovint apostant per quins gols farà cada equip, fins i tot qui els marcarà. És tant habitual que en podeu trobar webs i tot, si busqueu trobareu la "*porra*" digital i la "*porra on-line*", dos bons exemples de juguesques esportives a internet.

Però això no és una llumineta clàssica, les lluminetes són caselles o apartats, fins arribar a 10, 100 o 1000. El número guanyador sempre ve donat per un sorteig aliè, com els cecs o la loteria. Cada casella conté o pot contenir un element identificatiu, similar als calendaris d'Advent. Les més normals són llençols de paper d'embalar o fulls de paper de certes dimensions, dividits en caselles numerades. El jugador, quan compra una casella, la signa o hi posa el seu nom, d'aquesta manera la identitat del guanyador sempre és pública.

Antigament les lluminetes eren promogudes principalment per confraries o per parròquies i a més del número, a cada casella hi havia la imatge d'un sant o una marededéu pintada o retallada d'una estampa. Era costum plantar la llumineta en algun racó visible del local comunitari, amb una llàntia davant, és a dir amb una llum peticona, una llumineta. D'aquest estil també se'n fan avui amb personatges actuals, sense que estiguin tocats de santedat. Per exemple a Terrassa hi ha un club d'hoquei que encara actualment hi posa fotografies de jugadors de l'entitat.

Rifes

Mentre que la loteria, com indica el seu nom ve de lot de bitllets, és a dir, cada número te sèries i dècims, les rifes tenen de formes diverses i podríem dir que per exemple la 6/49 és una rifa. Sempre se n'han fet de rifes institucionals com les existents i sempre els guanys s'han destinat a destins benèfics.

Un exemple curiós és el de la Rifa de l'Empedrat, instituïda per l'Ajuntament de Barcelona el 1827. Era una rifa amb molts premis petits i els guanys servien per empedrar els carrers de la ciutat. La iniciativa va ser tant encertada que l'Ajuntament de Madrid va copiar-la. D'aquesta rifa de l'Empedrat i potser

pel propi nom, va sorgir l'expressió "*pedrea*" amb la qual s'anomenen avui a la major part de la península, els premis petits de qualsevol loteria.

Les rifes però no són només de diners, les rifes de porcs i de galls d'indi eren comunes per aquestes dates. La del porc, que es venien els números per les diades de Nadal però que es resolia per Sant Antoni Abat, era patrimoni dels frares antonians, que tenien al seu càrrec hospitals i cases d'expòsits. El què recollien aquests frares a Barcelona anava destinat a l'Hospital de la Santa Creu i a la Casa de Caritat.

El tema de les rifes és massa ampli per un article d'aquestes dimensions i conceptualment, el terme rifa ho engloba gairebé tot, des de la loteria a les tómboles, passant per antigues rifes de torrons i neules que es feien pel carrer, de tant dubtosa honestat com la dels actuals "*trileros*".

La "lotería nacional"

La primera loteria estatal que coneixem va ser ideada per dos italians que li van vendre a Lluís XIV de França per aconseguir recursos extres per l'Estat. Aquella loteria era similar a l'actual primitiva.

L'any 1763, Carles III va copiar el mateix sistema i en el primer sorteig es va fer a Madrid es van recaptar 187.516 rals i 11 maravedisos. Poc a poc es va anar estenent i també es va dur el 1771 a terres americanes, on curiosament ja es va fer amb un sistema similar a l'actual, mentre aquí encara anaven amb l'antic.

El canvi a la moderna es va fer al 1811 a iniciativa de les Corts de Cadis i el primer sorteig va ser un any després. Pel que fa a la loteria extraordinària de Nadal, es va instaurar al 1892. Si algú està interessat en més informació, a la web de la "Lotería Nacional" hi ha un apartat d'història prou complet.

El quinto o la quina

Amb aquests noms es coneix la rifa més tradicional de les festes de Nadal, que es juga també a altres indrets de la península sota el nom de bingo o loteria. La fórmula a molts llocs és la mateixa que a les sales de bingo, encara que també amb números amb noms divertits. Per exemple a pobles d'Andalusia tenen números amb noms comuns als nostres: el 15, *la niña bonita*, el 4, *la silla*, el 69 *arriba i abajo*.... A Catalunya, tot i que hi ha indrets on ho fan amb cartrons tipus bingo, en general es fa amb cartrons de 90 números dividits en 6 quadrants de 15. Es tracta d'omplir de guixes o de lleties els sis quadrants i quan n'hi ha un de ple, picar ben fort la taula indicant la victòria.

El nom de quina no està clar d'on prové, mentre que el de quinto té diversos possibles orígens, entre els quals n'hi ha un parell potser més encertats. Un d'ells es refereix a la loteria antiga, la d'abans de les Corts de Cadis, que similar a la primitiva actual, s'escollien 5 números, quan els cantaven acabaven amb "*y el quinto... premio !*". L'altre es refereix als quintos que havien d'anar a fer el soldat, que organitzaven un seguit d'actes entre els quals hi havia aquesta rifa, per tal de recollir diners per pagar-se l'equip. També hi ha llocs on el nom es diu d'alguna altra manera per motius diversos. Un exemple el tenim a Tordera, on l'Associació Pere Cot organitza el Joc de la Caldera, evidentment amb l'estructura de quinto o quina. Suposo que l'anomenen així, per ser la població d'en Pere Porter, el Pere Botero de la llegenda, el les calderes per la seva relació amb el dimoni..

Les sales de quinto, normalment sales d'actes d'entitats habilitades per a l'ocasió, presenten un cert aspecte improvisat encara que s'hagin decorat d'acord amb les dates. Aspecte que acostuma a assemblar un camp de batalla un cop acabada la sessió de quinto, a altes hores de la matinada. Durant el joc l'ambient és carregat, ple de fum i atapeït, en general l'ambient pot tenir un pèl d'etilisme que no d'elitisme.

Jan Grau

28/11/2002